

UOT: 821.512.162(091)

Baba Babayev*

“GÜL/QIZILGÜL” SİMVOLİKASININ NƏSİMİ ŞEİRİNDƏ İŞLƏNMƏ YERİ

Xülasə

Sufizm klassik Şərq poeziyasına yüzlərlə simvolik mənə bəxş etmişdir. Böyük mütəfəkkir Nəsimi də bəşəriyyətə, yaradıcılığa, yarananın möhtəşəm qüvvəsinə olan məhəbbətini simvolların köməyi ilə ifadə etmişdir. Nəsiminin poeziyasında obrazlı ifadələrə tez-tez rast gəlmək olar. Məqalədə Nəsimi lirikasının fərqləndirici xüsusiyyəti kimi, onun tam mənada məhəbbət haləsi ilə əhatə olunduğu göstərilir.

Məqalədə dünya ədəbiyyatında və İmadəddin Nəsiminin lirikasında geniş şəkildə işlənmiş “qızılgül” simvolu suffilik ədəbi-bədii aspektində araşdırılır. “Gül” obrazının ənənəvi simvolik assosiasiyası, mənşə və fəallığının dərəcələri, dünya ədəbiyyatında təkamülü Nəsimi lirikasında üzə çıxarılır.

Müəllif yekunda belə nəticəyə gəlir ki, XIX əsrdən başlayaraq, “gül” simvolu Şərq, eləcə də Qərb ədəbiyyatında nadir hallarda işlənməsinə baxmayaraq, müasir ədəbiyyatda “gül” simvolunun müxtəlif mənalarına tez-tez müraciət olunur.

Açar sözlər: Nəsimi, ənənəvi simvol, simvolik assosiasiya, qızılgül, bülbül, təsəvvüf ədəbiyyatı

Giriş. Orta əsrlər klassik Şərq şeirinin təməl xüsusiyyətlərinin əsasında təsəvvüfi düşüncə sistemi dayanır. Təsəvvüf təliminin, ona aid məcazlar sistemi və terminlərin divan şeirinin formalaşmasına böyük estetik təsiri olmuş, poeziyanın xəyal gücü və dilinin zənginləşməsində sərhədsiz imkanlar açmışdır. Təsəvvüf ədəbiyyatında yalnız ariflərin bələd olduğu dualist təbiətə malik xüsusi rəmzi obrazlardan istifadə yolu ilə Allaha bəndəlik, aşiqlik ifadə olunurdu.

Təsəvvüf ədəbiyyatında məfhumların rəmzi anlam daşması yalnız estetik xarakterli deyil, eyni zamanda təsəvvüfün bir təlim, dolaşması ilə həm də İslamın din olaraq tanıdılması və yaradılışın bilinməsinə xidmət edir. Simvolik təfəkkür təsəvvüfi etik-fəlsəfi düşüncənin aparıcı tendensiyasıdır. Burada dünyada mövcud olanlar rəmzi anlam kəsb edərək maddidən mahiyyətə xitab edir; maddidən mənəviyə, zahirdən batınə, adidən müqəddəsə keçid etməklə Mütləq Gerçəyin dərkinə yönəlir.

Klassik Şərq şeirində təsəvvüf təliminin mənə qazandırdığı yüzlərlə rəmzdən mütəfəkkir şair İmadəddin Nəsimi də geniş istifadə edərək

Yaradıcı qüdrətə, insana, bütün yaradılışa, təriqətə olan sevgi və vurğunluğunu ifadə etmişdir. Təsəvvüfdə özünün müstəqim mənəsindən çox, fərqli anlamlarda mənalandırılan məfhumlar sırasında dəniz, sərv, mah'ay, şəbnəm, günəş, bə-növşə, gülzar, bülbül və s. kimi təbiətlə bağlı olan onlarla simvol da yer alır və bunlardan ən geniş yayılanı gül/qızılgül simvolik obrazıdır. Nəsiminin bütünlüklə eşq və irfanın cazibəsinə bürünmüş lirikasında bu obrazın ifadəsinə sıx-sıx rast gəlinir:

*Nazikim, xubum, lətifim, mehribanım, tazə gül,
Munisim, canım, rəfiqim, şol vəfadarı mənəm*
[1, s.148].

Yaxud:

*Bağrımı doğrar fəraqın xarı, ey cənnət gülü,
Növbahar olsun, gül olsun, arada xar olmasın*
[1, s.197].

Dünya mədəniyyəti və ədəbiyyatında gül/qızılgül simvolu olduqca geniş yayılmış və bir-birinə yaxın və tamamilə fərqli onlarla mə-

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya elmləri doktoru.

nalandırılmalara malikdir. Kulturologiya və ədəbiyyatşünaslıqda bu simvolika ilə bağlı araşdırmaların nəticələrinə görə, belə qənaətə gəlmək olar ki, qızılgülün dini assosiasiyaları çox vaxt elə mifoloji mənə qatı əsasında formalaşır.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, klassik Şərq ədəbiyyatında "gül" ifadəsi, adətən, bizim qızılgül kimi tanıdığımız çiçəyi bildirir (digər çiçəklər isə öz adları ilə adlanır) və demək olar ki, yaradıcılığında gülqızılgüldən bəhs etməyən şair yoxdur. Sonrakı əsrlərdə düşüncə adamları, ziyalılar tərəfindən tez-tez tənqidlərə məruz qalan "gül" və "bülbul"ün vəsfi klassik Şərq ədəbiyyatında zahiri gözəllikdən daha artıq ilahi eşqin tərənnümü üçün vasitə idi.

Qızılgül bütün dövrlərdə müxtəlif xalqların ədəbiyyatında təsvir və tərənnüm obyektinə olub. Dünya mədəniyyətində geniş yayılmış gülqızılgül simvolu mifoloji, dini, folklor və yazılı ədəbiyyatı baza kimi onlarla ənənəvi simvolik assosiasiyalar qazanmışdır. Gül simvolikasının evolyusiyası bir sıra mürəkkəb faktorların təsiri nəticəsində meydana gəlmiş, fərqli zaman kəsiyi və ədəbi-mədəni mühitin, həmçinin konkret müəllifin dünyagörüşü ilə də şərtlənmişdir. Xristianlıqda qırmızı qızılgül xaça çəkilmiş Hz. İsanın qanını simvolizə edir. Kilsə ikonografiyası qırmızı qızılgülü Hz. Məryəmin və bakirəliyin simvolu kimi "güllərin şahı" elan edir.

Y. Lotmanın təbircə ifadə etsək, "simvol bir zaman və mədəniyyət kəsiminə aid deyil; həmin kəsimə şaquli nüfuz edərək keçmişdən gəlib gələcəyə üz tutan nəsnədir." Başqa sözlə, simvol arxaiik təbiətə malikdir və respientin qavramasına görə dayışkən qanunauyğunluğa var. Müxtəlif mədəniyyətlərdə çox sayda invariantlara malik olan gülqızılgül simvolu poetik kontekstdə bu və ya digər ənənəvi simvolik assosiasiyalar dominantlığının aktuallığını ifadə edir. Bu simvolik assosiasiyalarda gülqızılgül əsasən gözəllik, sevgi, Tanrı, ölüm, bədi yaradıcılıq kimi obrazlarda təzahür edir.

Tədqiqatçılara inansaq, qızılgül obrazı ilk dəfə qədim hind eposunda yer alaraq gözəllik tanrısı Lakşminin səhrini simvolizə edir. Qızılgül obrazının antik mifologiyada funksionallaşması onun dünya mədəniyyəti tarixindəki möv-

qeyinə əsaslı təsir göstərmişdir. Qədim Şərqdə olduğu kimi, qədim yunan mədəniyyətində də gülqızılgül hər şeydən əvvəl, sevgini və gözəlliyi simvolizə edir – onun yunan mifoloji təfəkküründə təzahürü əsasən sevgi tanrısı Afroditə ilə, yaxud digər tanrıların ətrafında cərəyan edən sevgi əhvalatları ilə bağlıdır. Eynən Şərqin təsəvvüfi düşüncəsində Yaradanla bağlı olduğu kimi.

Gülqızılgül ümumiyyətlə, bütün islami və qeyri-islami mədəniyyətlərdə ilk növbədə sevginin rəmzidir. İlahi gözəllik və Ona duyulan eşqi bildirən gül fiziki gözəlliyin fəvqində, ilahi-metafizik gözəlliyin, Allahın Camal isminin güldə təcəllisini bildirir. Başqa sözlə, təbiət (onun bir parçası olan gül) Yaradıcıya işarədir, onun bir zərrəsidir. Nəsimi deyir:

*Mövsimi-novruzü neysan aşikar oldu yənə.
Şəhrimiz şeyxi bu gün xoş badəxar oldu yənə.*

*Qönçədən gül baş çıxardı, saldı üzündən niqab.
Bülbuli-şeyda xətib-i-laləzar oldu yənə [1, s.54].*

Tədqiqatçı Səadət Şixiyeva bu bahariyyəni belə şərh edir: "Novruz günlərinin coşqun əhval-ruhiyyəsinin təsiri altında gülün açılması üzündən niqabın salınmasına bənzədən şair gizli gözəlliyin üzə çıxmasının bu şəklini məstlik halı kimi izah edir. Şərabı haram sayan şeyxin isə məstlik halı təbiətdən alınan və daxili aləmdə duyulan şadlıq hissəsinin nəticəsidir. Şair yalnız şeyxi məstliklə əlaqələndirmir, xətib – bülbul də gözəlin eşqinə xütbələr oxuyur..." [2, s.122]

Təsəvvüfə görə, yeganə mütləq gerçək Yaradandır. Belə olduğu halda, Onun yaratdıqları sadəcə Tanrının kölgəsidir. Bu fikir səhihliyi yalnız sufilər tərəfindən qəbul olunan qüdsi hədislə bağlıdır ki, Davud peyğəmbərin Allaha ünvanlanmış dünyanın yaradılması ilə bağlı sualına O belə cavab verir: "Mən gizli bir xəzinə idim, tanınmaq istədim: insanları və cinləri yaratdım ki, mənə tanısınlar". Bu nöqtəyi-nəzərdən yanaşaraq sufilər dünyadakı bütün yaradılmışları Allahın gizli mahiyyətini üzə çıxarmaq, təcəlli vasitəsi hesab edirlər. Bu mənada təbiətdə mövcud olan gözqamaşdırıcı gözəlliyə malik hər şeydə Yaradanın nurunu görmək mümkündür.

dür. Başqa sözlə, dünya onun yaradıcısını əks etdirən güzgüdür. Yuxarıdakı qəzəldə novruz mövsümü, yəni baharın gəlişi ilə gülün qönçədən baş çıxarması gerçəklərin gün üzünə çıxması, Tanrı sirlərinə vəqif olmanı bildirir.

*Qunc içində qönçə olub dürc olur dürri-Ədən,
Şol çəmən səhniində açılmış baharım
xoşmudur? [1, s.234]*

Vəhdət konsepsiyası təsəvvüf ədəbiyyatının leymotivini təşkil edir. Klassik Şərq şeirində qönçənin vəhdət (birlik), açılmış gülün isə kəsrətə (çoxluğa) işarə etdiyi məlumdur. Kosmoqonik İslam düşüncəsinə görə, əhədiyyət (birlik, vəhdət) mərtəbəsinin sahibi olan Allah qönçə kimi sirri yalnız özünə məlum olan gizli aləmdə ikən zatını kəsrətin ilk adı sayılan Həqiqəti-Məhəmmədiyyə surətində bəlli etmişdir. Belə ki, təsəvvüfdə Allahın hər şeyi Hz. Məhəmmədin nurundan yaratdığı fikrinə söykənən və sonrakı bir çox önəmli sufi tərəfindən də qəbul edilmiş anlayışa görə, bütün gözəlliyi ilə ortaya çıxan qönçədən açılmış gül sirr olaraq Hz. Məhəmmədin nurunu, həmçinin Mütləq gözəlliyi, İlahi eşqi simvolizə edir. Beləliklə, beytdə Ədən dürrünün naz içində qönçə olub sandıqçaya dönməsi tərənnüm olunur və çoxluqda birlik, birlikdə çoxluq gül simvoluyla ifadə edilir.

Fikir versək görürük ki, bu şeirlərdə gülün açılması əksərən baharın gəlişi ilə bağlıdır. Bahariyyə peyzaj lirikasının nümunəsi kimi məzmun və forma elementi olaraq klassik Şərq poeziyasında lirik qəhrəmanın psixoloji-mənəvi aləminin ifadəsi üçün geniş istifadə edilmişdir. Burada yer alan peyzaj detalları konkret funksiyalı olub, estetik xarakter daşıyaraq, obrazların əhvali-ruhiyyəsinin tərənnümünə xidmət edir.

"Bahar" kəlməsinin klassik şeirdəki istifadəsinin sıxlığını vurğulayaraq qeyd edək ki, təbiətin canlanması, işrət aləmlərinin başlama müjdəsi, yenilik xəbərçisi kimi istifadə edilən bu anlayış məqamından asılı olaraq müxtəlif cür mənalandırılır: ən geniş yayılan isə çiçək, yarpaq, mövsüm, bəzən isə üz/yanacaq, ömür mənalıdır. Bu şeirlərdə "bahar" mövsüm anla-

mından daha çox təzəlik və yaşıllıq mənasında işlənir. Təsəvvüfə görə, bahar yalnız təbiətin 4 halından, mövsümlərdən biri deyil; daha çox mənəvi anlam daşıyır. Belə ki, fiziki mənada təbiətin oyanışı, təzələnmə fəslə olan bahar ifrəni düşüncədə ruhun, təfəkkürün yenilənməsi, mənəvi oyanış anlamına gəlir. Bu mənada təsəvvüf lirikasında baharın seyri bəşirət gözü ilə görülən, batında olana nüfuz ediləndir.

*Əgərçi firqətin qışdır ki, əl bərdü ədvvüddin,
Həqə minnat ki, vəslindən gül açıldı, bahar
oldu [1, s.297].*

Şair ayrılığı qış fəslinə bənzədərək, vüsəl təsirindən güllərin açılıb, fəslin bahar olduğunu qeyd edir. Ümumiyyətlə, təsəvvüf şeirində bahar yenilənmə, qovuşma, sevinc və vüsəl ifadə etdiyi kimi, qış və payız (xəzan) da əsasən, kədər, sonlanma, ayrılıq, ölüm kimi neqativ hallarla assosiasiya olunur.

*Bağrımı doğrar fəraqın xarı, ey cənnət gülü,
Növbahar olsun, gül olsun, arada xar olmasın
[1, s.158].*

Bu şeirlərdə vüsəl, qovuşma arzusu əsasən, baharla assosiasiya olunur. Ariflər üçün bahar yalnız gözün gördüyü deyil, ruhun duyduğu gözəllikdir, önəmli olan yaradılarda Yaradana, naxışda Nəqqəşi, xətdə Xəttatı görməkdir. Təsəvvüf əhli Allahla qovuşmanın yolunu Onun yaratdığı maddi nemətlərə heyranlıq, pərəstiş kimi görmədən, lakin mahiyyətdə yaranana deyil, yaradana eşq olaraq meydana gələn ehtiraslı sevgidə, ayrılıq acısının yəşətdiği əzablarla, vüsəl xəyalı ilə ruhun sərxoşluğunda gördürlər.

Gülqızılgül obrazının sevgiliyə – Allah və Onun Peyğəmbərinə metafora kimi işlənməsini əsasən, orta əsrlərdən başlayaraq klassik Şərq ədəbiyyatında sıx-sıx izləməkdəyik; üz, yanaq və dodaqların gülə, qızılgülə, qönçəyə bənzədilməsinə yüzlərlə nümunə var: "gül üz-lü", "gül yanaqlı", "gül camalın", "gül çöhrəli", "hüsnün güldür" və s. ifadələr vasitəsilə gülə bənzədilən sima adətən, sevgili məhbuba – Allah və Onun həbibisi Məhəmməd Peyğəmbərə

aid edilir. Nəsimidə də “Şol üzü gül, qaməti sərvü çinarım xoşmudur?”, “Yanaqları gül, lə’li şəkərbar, kimin var?”, “Səhərdə gül üzün şahı, çü gülşəndə güləb oynar”, “Ol gözləri nərgis, üzü gül, qaşı kəməne”, “Ey nərgisi-məstü üzü gül, bənləri hindu” və bu kimi xeyli sayda digər nümunələrdə bunu müşahidə etmək mümkündür:

*Ol lövhü, ey üzü qəmə, gül yanağın kim,
Ruhülqüdüs ol lövhədən endirdi kəlamı* [1, s.99].

Yaxud:

*Gül yanağın həsrətindən bülbül, ey can aşiqi,
Ah edər gül həsrətindən, biləməz xəndan gəlir*
[1, s.241].

Və ya:

*Can yanağın həsrətindən dəgmaniz, olmaz
cüda,
Qanda kim görsə güli-tər, bülbülü-zar andadır*
[1, s.202].

Aşiq məşuqənin eşqiylə inləsə də, bu sevgidən əsla imtina etməyən, bu əzabları sevgilisinin lütfü kimi dəyərləndirən fədakar obrazdır:

*Gülə əl sunmasın ol kim, tikanından üşənür
Kim, bu həmrə güllünün xarına xəncər
dedilər* [1, s.263].

Tikan – sevgiliyə yetmək yolundakı çətinlik və maneələrdir, ondan ehtiyat edib güllü sevməkdən imtina edən, qorxub uzaqlaşan gerçək aşiq ola bilməz. Xar, tikan, ayrılıq, maneələr gülə, sevgiliyə çatmaq yolunda keçilən imtahanlardır.

Təsəvvüf ədəbiyyatında ən geniş yayılmış ikili metaforalar gül və bülbül, şam və pərvanə obrazlarıdır. Pərvanə şamın həsrətindən əzab çəkib Sevgili ilə vəhdətə yalnız yanaraq nail ola bildiyi kimi, bülbül güllün tikanları ilə zədələnərək, mənəvi ağrılar, əzablar yaşayaraq Ona çata bilir.

Klassik Şərq şeiri ənənələrində “bülbül” və “gül” çox vaxt tərkib əmələ gətirərək sevgiliyə metafora kimi istifadə edilir və gül-bülbül sevgisi üçün zəmin yaradaraq, bülbül aşiqi, gül

məşuqəni; qönçə Allahı, bülbül bəndəni (qul), gül Hz.Məhəmmədi, bülbül mömini və s. ifadə edir. Hər bir halda, bülbül sevan, gül seviləndir. Nəsimidə güllə bülbül eşqini ən gözəl şəkildə ifadə edən “Qanda kim, bir gül bitər, bülbül qırağından gəlir” misrasında olduğu kimi, bu eşqi ifadə edən gözəl beytlər çoxluq təşkil edir:

*Üzündür ol cənnət güllü, boyun həqiqət sərvidir,
Eşqində mən bülbül kimi aləmdə dəstən
olmuşam* [1, s.135].

Aşiqin divan ədəbiyyatındakı təmsilçiləri bülbül və pərvanədir. Biri eşqi uğrunda inlər, digəri özünü oda yaxar və uzun sürən çilələr sonda ikisinin də həlakına səbəb olar. Bülbülün fəryadı sevgilinin camalına həsrət qaldığından. Haqq aşiqi vəhdəti simvollaşdıran güllün bülbülüdür. Bülbül güllə eyni assosiativ cərgəyə aiddir, harada gül varsa, orada bülbül var. Təsəvvüf poetikasında sonsuz mənalandırmalara açıq olan gül və bülbül rəmzləri Nəsimi şeirində bəzən rəmzi-irfani, yoxsa real-müstəqim mənə daşdığına fərqləndirmək çətin olur. Bunun üçün beytləri bütövlükdə mətn kontekstində şərh etmək lazımdır.

Gül və bülbül süjeti bədii mətnə dərin, arxetipik qat əmələ gətirərək “səyyar” süjetə çevrilir, bütün dünya ədəbiyyatında çağdaş ədəbiyyata qədər “ayaq açır”. Bu intersüjet müxtəlif mətnləri “gəzərkən” bəzən alındığı mənəbdən uzaqlaşır, ilkin mənasını itirərək, yaxud dəyişməyə məruz qalaraq, yenidən formalaşır. Məsələn, alman romantizmində, xüsusən, Heyne və Höte yaradıcılığında qırmızı xətt kimi keçən “gül və bülbül” süjetində klassik Şərq ədəbiyyatının təsiri qalmaqda davam edir. XIX əsr rus poeziyasında yer alan “gül və bülbül” süjetində isə əsasən, gül arxa plana keçir, gözəl oxumaq, təənnüm etmək qabiliyyətinə malik bülbül öncüllük qazanır. Yaxud Oskar Uayldın “Bülbül və qızılgül” nağılında süjet tamam başqa mahiyyət qazanaraq sənət və sənətkarı, onlara verilən dəyəri rəmləşdirir. Beləcə, gül və bülbül birlikdə üç hissən harmoniyasını təzahür etdirir: bülbülün əfsunlayıcı səsi, güllün məftunedicisi ətri və ikisinin vizual obrazındakı gözəlliyi. Bu ikili simvolun ümumavropa ədəbiyyatı-

na sonrakı nüfuzu romantik sənətkarların yaradıcılığında bülbül obrazının şair-yazar, güllün isə gözəlliyi, bu kontekstdə sənəti, bədii yaradıcılığı rəmləşdirir və geniş yayılır.

Tədqiqatçı Y.Babayev güllü təriqət ədəbiyyatında “Tanrı rəhməti və ehsanından insan qəlbində yaranan fərəh və sevinc” kimi şərh edir [3, s.54]. Hz. Peyğəmbərin qızılgül haqqında “Qırmızı qızılgül Allahın ehtişamının təzahürüdür” fikrini səsləndirdiyi rəvayət edilir. Başqa bir rəvayətə görə, Hz.Məhəmmədin yerə düşən tər damcısından yaranan qızılgül onun nişanəsidir. Mötəbər hədis qaynaqlarında güllün\qızılgülün Hz.Peyğəmbərin tərindən yaradıldığına dair heç bir rəvayətə rast gəlinmir. Ona görə də tədqiqatçıların fikrincə, güllə bağlı bu yozumlar sadəcə Hz.Məhəmmədə olan sevginin təzahürü olaraq meydana gəlmişdir. Məşhur “Su” qəsidəsində:

*Suya versin bağışan güllərarı, zəhmət çəkməsin,
Bir gül açılmaz üzüntək, versə min güllərə su,*

– deyər Füzuli Hz.Peyğəmbərin üzünü güllə\qızılgülə bənzətməklə bu ehtişam və gözəllikdə güllün bir daha yetişməsinin mümkünsüzlüyünü bildirir. Nəsimidə isə oxşar fikirlər bu şəkildə ifadə edilməkdədir:

*Nə gül bitdi güllüstanda ki, bənzər uşbu rüxsarə,
Nə bir sərv ola bostanda ki, həmtə qəddi-
balayə* [1, s.33].

Mütəsəvviflər güllün rənglərinə də fərqli simvolik anlamlar yükləmişlər. Güllün\qızılgülün klassik şeirdə ən çox alov, yaxud qırmızı rəngin simvolu kimi işlənməsi təsadüfi deyil. Belə ki, qırmızı qızılgül görünüşü və rəngi etibarilə aşiqin ürəyində açılan yara kimi simvollaşmışdır. Təsəvvüfdə isə qırmızı qızılgül Allahın izzətinin təzahürünə bənzədilmiş, ilahi camalın simvoluna çevrilmişdir: bağça və ya çəmənlikdə açılmış gül alov kimi alqılanır. Çünki yaygın rəvayətə görə, əvvəllər rəngi qırmızı olmuş qızılgülün ləçəkləri onun tikanından yaranmış bülbülün qanından qızarmışdır.

Bəzi tədqiqatçılar təsəvvüf ədəbiyyatında geniş yayılmış gül\qızılgül simvolunun əsaslan-

dığı qaynaqları qeyri-səhih, yalan hədislər hesab etdiklərindən, bunlara əsaslanmanın yanlış olduğu qənaətinə gəlirlər. Türkiyəli tədqiqatçı Sabri Çap “Tasavvufta gül sembolü və gül ilə ilgililərinin oluşmasında uydurma hadisleri rolü” adlı əhatəli araşdırma yazısında gül\qızılgülə bağlı təsəvvüfi düşüncədə qarşılaşdığımız, demək olar ki, hər cür qaynağı (rəvayət, hədis) araşdırır və onlarla bağlı hər hansı bir mənbə olmadığından hamısının Allah və Peyğəmbər sevgisindən uydurulduğunu vurğulayır. Biz isə bu düşüncədəyik ki, təsəvvüf qaynaqlarının real, yaxud qeyri-reallığından asılı olmayaraq, irfani düşüncənin poetik təcrübəyə əsaslanması sənətin zənginləşməsi baxımından əhəmiyyətli rola malikdir:

*Cənnəti-ədnin güllüstanı rüxündür, şək deyil,
Ey güllüstanında ruhüllahi-rizvan əndəlib*
[1, s.26].

Beytdə müraciət obyektinin üzü “Ədn cənnətinin güllüstanı” adlandırılır. Güllüstan, güllən, güllər kimi eyni mənalı ifadə edən anlayışlar “gül” simvolu ilə bağlı olub, Cənab Haqqın Vəhdət, Vahidiyyət, Fərd və Əhəd mərtəbəsindəki halə təəyyün (zahir olma) və təcəlliyə keçməmiş varlığına işarə etmək üçün istifadə edilir. Aşiq isə güllüstanı seyr etmək istəyəndə bülbül kimidir:

*Bənövşə, gül tamaşası qənimət bil ki, beş
gündür,
Satar mə'suqə gül hüsnün, xəridar ol bu
bazarə* [1, s.44].

Gül\qızılgül fərqli bir baxış bucağından ömrün qısalığı səbəbiylə dünya həyatının öteri, keçici, fani olduğunu da ifadə etməkdədir. Gül bağçası mənasındakı “güllər” qəlbın fəthi və açılışını, salikin könlünün mərifət və irfana açılmasını, mənəni təmizləyib İlahi gözəlliyin təcəllisinə hazır hala çatmasını təmsil edir:

*Bahar oldu, gəl ey dilbər, tamaşa qıl bu
güllərə,
Buraxdı qönçələr pərdə bəşarət bülbülü-zarə*
[1, s.44].

Gülzar, gülşən, gülüstan kimi sözlər gülün olduğu məkanların adıdır və gül bağçası könlü açıqlığı, yaxud kirindən, pasından arınaraq ilahi gözəlliyin yansımalarına hazır hala gəlmiş qəlbi bildirir. Nəsimi qəzəlində də bahar – bəstə ruhaniyyətin təzahürü, gülzar – qəlbin səfasıdır.

Təsəvvüf poetikasında sərvi vəhdəti, gül/qızılgül də kəsəti təmsil etdiyindən "sərvi-güləndam" kimi ifadələrlə kəsət altında gizlənmə vəhdət ifadə edilir. Çox sayda olmasa da, Nəsimi lirikasında da bu ifadəyə rast gəlinir:

Ey gülüstanım, gülüm, sərvi-güləndamım
mənim,
Sağərim, şəm'im, şəbistanım, məlayikmənzərim
 [1, s.144].

ƏDƏBİYYAT

1. Nəsimi İ. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, I cild. Bakı, "Lider", 2004.
2. Şıxıyeva S. Nəsiminin bahariyyələri. "Azərbaycan-İRS", № 6-7, 2001.
3. Babayev Y. Təriqət ədəbiyyatı: sufiizm, hürufigizm. Bakı, "Nurlan", 2007.

THE PLACE USING "FLOWER/ROSE" SYMBOL IN NASIMI'S POEMS

Summary

The poet Imadeddin Nasimi used hundreds of symbols of Sufi teaching in classic Eastern poetry. By using these symbols he expressed his love and passion to creative power, human, whole being and sect. It is come across the expression of this image in Nasimi's lyrics surrounding with love and attraction of lore in a whole.

In the article it is showed the approach to "flower/rose" symbol spreading widely in the world literature from the aspect Sufi poetics and had a look at place and moments of use in lyrics of the great poet of medieval centuries, Imadeddin Nasimi. In addition, it is revealed the Sufi literature of "flower/rose" image and traditional symbolic associations in Nasimi's lyrics, analysed their origins and made some division on activity of use. Finally, it should be mentioned that although using the rose in artistic literature as a symbol is getting decreasing both in Eastern and Western literature since XIX century, it is addressed to its various meanings when occasions arises.

Key words: Nasimi, traditional symbol, symbolical association, rose, nightingale, Sufi literature

МЕСТО СИМВОЛИКИ «ЦВЕТOK/РОЗА» В ПОЭЗИИ НАСИМИ

Резюме

В классической восточной поэзии благодаря суфизму приобрели значение сотни символов. Великий поэт-мыслитель также выражал свою любовь ко всему человечеству, творению, религии, величию творчества с помощью символов. В поэзии Насими часто встречаем образные выражения. В статье подчеркивается, что лирика Насими отличается тем, что полностью окружена ореолом любви.

В статье представлено рассмотрение в аспекте суфийской литературы символа «роза», одного из наиболее распространенных в мировой литературе и лирике выдающегося поэта-философа Имadedдина

Насими. Выявлены традиционные символические ассоциации образа «роза», представлены их классификации по происхождению и по степени активности и репрезентации в мировой литературе и лирике Насими.

В заключение автор статьи приходит к выводу, что, несмотря на тот факт, что начиная с XIX века символ «роза» появляется довольно редко как в восточной, так и в западной литературе, в современной литературе все чаще обращаются к символу «роза» в самых разных его значениях.

Ключевые слова: Насими, традиционный символ, символическая ассоциация, роза, соловей, суфийская литература